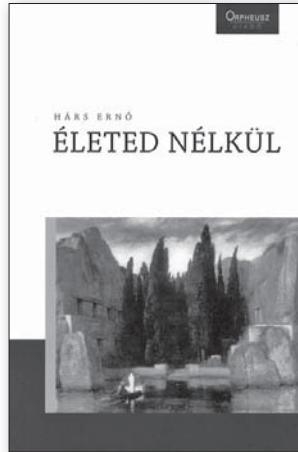

LÁTÓSZÖG

HÁRS ERNŐ
Életed nélkül

Orpheusz Kiadó
Budapest, 2010

Alföldy Jenő

A KÖLTÉSNET ALÁZATA ÉS HATALMA

Ritkaság az olyan sokatmondó fülszöveg – ezúttal inkább szerzői ajánlás –, mint amilyen Hárs Ernő legújabb kötete, az *Életed nélkül* hátsó borítóján olvasható. Íme néhány mondata: a szerző „Egyszerűen arra kíván rámutatni, hogy pusztán az élet mulandóságából kifolyólag a kiegyensúlyozott, szerencsés, állhatatos kapcsolatok is torkolhatnak olyan tragikumba, mint a Lammermoori Luciák, Bovarynék vagy Anna Kareninák sorsa. Sőt, néha még nagyobb is. Mert a rosszat elveszíteni megkönnyebbülés, nézőt és szereplőt egyaránt a katarzis felemelő élményében részesítve. Viszont a jó megszűnésével olyan üresség keletkezhet, melyre nincs földi orvosság, s mely elől csak a transzcendenciába lehet menekülni.”

Az *Életed nélkül* költői emlékmű a hitvesnek, akit hatvan közös év és a nem múltó – mert költői szóval megörökített – szerelem kötött és köt a versek írójához. A feleség a hírneves opera- és dalénekesnő,

Sándor Judit, akinek gyönyörű mezzoszoprán hangját magam is sokszor hallgattam ifjabb korom operalátogatásai során, majd később is a rádió műsoraiban. A nagy tragédiák többnyire a színpadon játszódtak le a művésznő életében, de a „mindennapi tragédiák” (Maurice Maeterlinck) és a hétköznapi drámák, tragikomédiák sem bizonyultak kevésbé fontosnak kettejük életben – a közösen megélt hatvan esztendőben, a háború, a sebesülés és a fogságba esés átvészelésétől a megállapodott értelmiségi házaspár mindennapi küzdelmeiig, a közösen kiharcolt és kiérdemelt harmóniáig, majd a végső búcsúig. A költészet mindezt megörökíti, s ahogy a költő írja, a transzcendens dolgok szférájába emeli. Ezt úgy fogalmaznám meg a magam számára érthetőbben, hogy a tizedik (!) évtizedébe lépő Hárs Ernő a *sok időt* vagy a *hosszú időt* az örök dolgok időtlenségére váltotta az autentikus költészet törvényei szerint. Ha ő Donizetti zenedrámáját, Flaubert és Tolsztoj regényét említi a nagyszabású személyes tragédiák példaként, akkor a beteljesült szerelem irodalmi példájául én Philémon és Baucis mitológiai mondáját választanám mint a késői öregkort, még a testi romlást is bearanyozó, a sírig és azután is tartó szerelem előképét.¹

Hárs Ernő verseskönyvének legkorábbi darabja 1942-ből származik – ekkorra datálja a költő a szerelméhez elsőként írt versét, *Az elfelejtett tengert*. A Sándor Judithhoz írt versekből válogatott kötetnek ez a darabja már az első két sorában utal arra a „transzcendenciára”, amelyet fentebb már idéztem: „Mintha már láttuk volna egymást / e titokzatos partokon”. A hatvan év, amelyet közösen leéltek, emberi mértékkel mérve nagy idő, hosszú idő – de valójában az is csak egy csepp az idő tengerében. Ám a költő már a kezdet kezdetén meghosszabbította közös létüket a múlt felé a *dejà vu* élményével, melyet a nagy szerelem kegyeltjei mindnyájan ismernek: mintha egy régebbi korban, talán előző életükben találkoztak volna már. A mintegy száz oldalas kötet azután föltárja az életnek, az emlékeknek és az érzelmeknek azokat a mozzanatait, amelyek elhíthetik velünk: a jövőben is nyitva áll az út a végtelenre, a költészet „szent közhelyével” mondva az öröklétre, vallásos kifejezéssel a közös üdvösségre.

¹ *Philémon és Baucis* mondájának legszebb világirodalmi feldolgozása Ovidiustól származik (az *Átváltozások* című epikus költeményciklusban). Hazai változatai közül mindenekelőtt Déry Tibor hasonló című novelláját emelném ki, amely az 1956-os fegyveres fölkelés tragikus körülményei közé helyezi a klasszikus történetet.

A könyvfedélen Arnold Böcklin, a 19. századi svájci festő misztikus-szimbolikus festménye, *A boltak szigete* látható. Hárs Ernő mindig a magyar és az egyetemes művelődés ihletettje volt, életművében sok-sok verse bizonyítja, hogy a műalkotások filozofikus értelmezése kiszakíthatatlan része lett életének. A borítóra helyezett kép nem is pusztán dekoráció: sugallata rokon tartalmat hordoz a verseskönyvével. A halál az élet része – befejezése életünknek. Jórészt rajtunk áll, hogy az óhatatlanul tragikus tényt miként fogjuk föl: csak egy pont a mondat végén, vagy kezdete egy gondolatmenet új szakaszának. Egyes gondolkodók szerint filozofálni annyi, mint a halálról gondolkozni. Az emberi lét tragédiája, hogy tudatában vagyunk a halálnak, sőt már zsenge gyerekkorunk óta sejtéseink támadnak róla, s többé-kevésbé mindig ezzel a tudattal küszködünk. Öregkorunk folyamán a haláltudat egyre gyakoribb látogatónk, megjelenik szemünk elködösödésében, koszorúereink szúrásában és derekunk nyilallásaiban, s mind mélyebben éljük át mások, szeretteink halálát. A Böcklin-kép számomra olyasmit is kifejez, amiről a versek nem szólnak ugyan, a költői észjárás és bölcsélet mégis ráéreztet bennünket: a halál nem csupán vég, hanem kezdet is, átlenyegülés, mint amikor hosszú és harmonikus életük múltával Philémon és Baucis nyomában, házuk előtt két sudár fa nő. A sejtelmes „holtak szigetén” is valamiképpen *révbe ér* az a csónak, amely a holtak lelkét szállítja. Hárs Ernő könyvének alapgondolata ebből a révbe érkezésből fakad: az elmúlásért, egy új dimenzióban, az átváltozás transzcendens távlatában, némi vigaszt nyújt, hogy osztozik a teremtő agyak, kezek és hangok minden értékeivel, amelyek valaha tudomásul vették, megsiratták és magukhoz ölelték – vagy éppen gyermeki daccal elutasították a halált, s az öröklét vágyával, ha kellett, illúziójával tagadták a mulandóságot. A művészet képes a legnagyobb csodára is: olykor éppen abból merít vigaszt, hogy szembenéz a változhatatlannal, s a múltat idézve mintegy újratemti az életet. Hárs Ernő könyve is ilyen.

A fiatalság éveinek legszebb versei türelmetlenséget, sürgetést éreztetnek, mintha Horatius tanácsát követné szerzőjük a kiélhető pillanatok igézetében, de a közvetlen fenyegetés szorongását is átérezve: „Most ölelj kedves, mert holnap / tán sivár lesz már e hely. / Szürke felhők vándorolnak, / s boldogságunk úgy elolvad, / mint a könnyű hópehely”. Tanúi leszünk a gyarapodó versek során, hogy miként válik ez a megkapó könnyedség egyre érettebbé, bölcsébbé és súlyosabbá. A háború után, az első békeévben így tekint előre az időproblé-

mára mindig fogékony költő: „Magános órán eltűnődöm olykor, / mi lesz, ha mi is öregek / leszünk, akik kifogytak már a csókból, / s kiknek nézése bágyadt, réveteg” (*Szerelmi epilóg*, 1946). A kezdeti lánngolás hamut is hagy maga után, de a parázs hamu alatti izzása nem múlik el.

Két évtizeddel később levonja *A boldogság mérlegét*, „bármikor készen a zárszámadásra” (1965). Újabb, hosszú évek múlva olyasféle tanulságot szűr le a sohasem kiüresedő, hanem mindig új tartalommal gazdagodó kapcsolatból, hogy a harmónia nem történetesen biztosság csupán, hanem legyőzött diszharmonia is. Legyűrt veszély, legyőzött iszony, külső intrikáktól megszabadított sziget, melynek nem árthatnak a rosszakarók. „Cápáktól nyüzsgő tenger szigetén / hiénáktól körülvett / varázkert pázsitágyán / egyensúlyoz szerelmünk / az irigy évek tüskéit kerülve” (*Évfordulóra*, 1982). Az idézetből az is belátható, hogy mindennél s mindenkinél nagyobb ellenfél a múlt idő. Főntebb már ejtettem szót a metamorfózisról mint végső reményről, s ezt most így illusztrálhatom egy szép miniatúrral: „A gyertya fogy, de fénye nő, / nem anyag már, csak fényerő, / s a végtelenbe szétoszoltan / ragyog új halmazállapotban” (*A gyertya fogy*, 2001).

Hosszú és a küzdelmekkel együtt is szép közös élet jutott a versek írójának egyetlen választottjával. Az ismerősök ámuldoztak *szépkorúságukon*, mint valami ritka kiváltságon. A költő azonban tudta: a sorstól kapott számos évtized, melyet együtt töltöttek el, egyszer véget ér. S nem ajándékba kapták törekeny boldogságukat: naponta meg kellett küzdeniük érte „a végső életosztón macacsságával egymásba fogózva” (*A nagy zuhanás előtt*, 2005).

Az *Életed nélkül* ismét bizonyítja Hárs Ernő költői képességeit, műfordításokon is csiszolt verskultúráját, filozófiai jártasságát és erkölcsi emelkedettségét. A könyv két legizgalmasabb kompozíciója a *Rekviem szólóhangra* (2008–2009) és a *Tizenkét ciprus* (2009) ciklusa. Az első, húsz részből álló verssorozat a műfordítói életmű talán legnagyobb teljesítményének, a portugál Camões *Luziádák* című nemzeti eposzának műformáját követi nyolcsoros, rímes-jambikus lüktetésű stanzáival – e versidomot *ottava rím*ának is nevezi a szakirodalom. A rekviem a műfajnak megfelelően lírai és epikus, életrajzi részeket tartalmaz. Földézi a közös élet részleteit, a küzdelmes ifjúságot a háborús években, a harmonikus családi együtttest, mely gondjaival-bajaival együtt is a tolsztoji „boldog család” modelljéhez hasonlítható. A szeretett asszonyt elesettsége hozta legközelebb a férjhez,

szinte a maradéktalan azonosulásig. „Egy teljes élet” a kulcsszó: ez a summája annak az élethosszig tartó meditációnak, amely az időbe vetett ember legsúlyosabb kérdéseit tette fel. S a teljességhez nemcsak a testi szerelem és nemcsak a testvérmúzsák szövetsége, hanem a testi kínok is hozzátartoztak: „S ez volt köztünk a végső / forró testi közösség, / mikor minden – a légcső, / a gyomor, bél s a vérző, / felsebzett bőr – feledni készen / hivatását, segítő kézre várt, / s elérte hőben a hajdani izzást / a halk köszönet, mely cserébe járt”. A rekviem záró szakasza így foglalja össze a jóvátehetetlent:

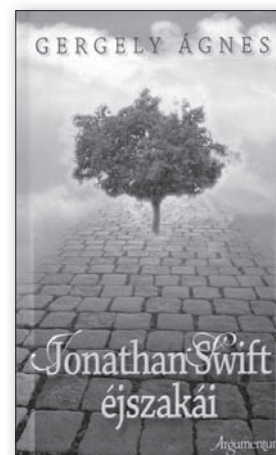
Amíg lesz élet e szomorú bolygón,
vele fog járni mindig a halál,
elpusztulni és megújulni folyton,
kezdettől fogva így szól a szabály.
De ahogy fájó minden, ami más lesz,
még szörnyűbb annak súlya rajtunk,
mi változatlan. Olyan ingovány ez,
mely egyre csak jobban süllyed alattunk.

A *Tizenkét ciprus* című szonett sorozat tizenkét verse a költő fiatalkori mesterét, Szabó Lőrincet, *A buszonbatodik év* szerzőjét idézi formájával és bölcselletté szűrt siratóműfajával. Az első szonett a szerelem testi beteljesedésének dicsérete. Szépsége a költészet legmagasabb szintjén tetszik föl nekem, főként azért, mert a lírai indulat fölébe nő a vallásos bölcselteknek:

Jólistmert szép tanítás, hogy a lélek
vándorol s egyre tökéletesedve
beköltözik végül valami Egybe,
amiben örök békét lel az élet.
De mit ér nekem tudni, hogy a lelked
továbbél, ha tested, melyet szerettem,
s amely társam volt annyi évtizedben,
sem égen, sem földön már nem lelem meg.

A nagy kultúrájú költő itt a reneszánsz mesterek, Ronsard, Spenser, Shakespeare magaslatain jár. Az aforizma, mellyel a ciklus zárul, válasz a kérdések kérdéseire. A *szeretet* elérheti az önzetlen szerelem fokát, a legmagasabbat, melyet ember elérhet – a költő egy félfordulat-

tal visszafordul Dantéhoz, Petrarcaéhoz: „a szív úgy is szerethet, / hogy az már rég nem földi szerelem”. Ez már csakugyan a transzcendencia világa, olyasmi, amit míg meg nem éljük, föl nem foghatunk, addig csak a költészet ad róla hírt.

GERGELY ÁGNES
Jonathan Swift éjszakái
Argumentum Kiadó
Budapest, 2010

Follinus Anna

TRANSZCENDENS ÉJSZAKÁK

Gergely Ágnes új kötete már kinézetével, borítójával is sugallja, hogy 2006-ban, szintén az Argumentum Kiadónál megjelent összegyűjtött versei, az *Útérintő* kiegészítéseként, függelékeként, egyenes folytatásaként kell közelítenünk hozzá. A kontinuitást erősíti továbbá, hogy a könyv négy ciklusát egy-egy olyan kurzivált vers vezeti be, amelyek az *Útérintő*ben már napvilágot láttak. A legfőbb folytonosságot persze nem ezek a jelzésszerű jegyek adják, hanem a jól ismert, karakteres költői hang, az emberé, aki a természeti jelenségekben megmutatkozó transzcendens erőt láthatóvá és ezáltal megkerülhetlenné teszi a mindennapi környezetben. *A testek útja* című versében olvashatjuk a rá jellemző értelemtágító-általánosító megfogalmazásban a kötet egyik kulcsmondatát: „a transzcendenst az érti